TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE KINALI KADIN VE MÜZİĞİ

Mehtap DEMİR (*)

Öz

Bu makale, toplumsal cinsiyet düşünleri ekseninde, gelenek görüngülerinin tartışıldığı kök anlamlar ve sembollerin okuması üzerine kurgulanmıştır. Kına, bir maddi kültür ögesi olarak işlevsel kullanımın yanı sıra coğrafyasına ve tarihselliğine bağlı olarak değişkenlik gösteren bir sözlü kültür ögesi olarak görülmektedir. Bu çalışma kapsamında Anadolu Türk halk kültüründe bir kadın eğlencesi olan kına gecelerinde icra edilen ve 'Kına Türküleri' olarak bilinen repertuvarın içeriğine kodlanmış, adanmışlık ve kurban olma mevhumu üzerinden kadının kendini konumlandırması ve değer algısı tartışılmaktadır. Makale başlığındaki 'Kınalı Kadın' tabirinin içeriği ile müzik ve kadın bağlamında kına türkülerinin kültürel kodları ele alınmaktadır. Bu çalışma etnomüzikolojik bakış açısıyla yorumsamacı yaklaşımla yazılmıştır. Nitel araştırma yönteminde betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma, çeşitli zamanlarda derlenmiş ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu arşivine kaydedilmiş yetmiş beş kına türküsünün metinlerinde yer alan ifadelerin verdiği mesajlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Müzikli metinlerin analiziyle kınanın kültürel ve toplumsal cinsiyet anlamının irdelenmesi bağlamında araştırma antropoloji ile ilişkilidir.

Anahtar Kelimeler: *Kına, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Türkü.*

Hennaed Woman and Her Music in Gender Axis

Abstract

This article has been fictionalized on the reading of the root meaning sand symbols discussed by tradition phenomena based on gender thoughts. Henna is considered as a verbal cultural item that not only in functional use as a material cultural item but also varies depending on its geography and its history. The henna night is a women's entertainment in Anatolian Turkish folk culture. Within the context of, there is a state of devotion and sacrifice coded in the content of the repertoire that is said in the henna

*) Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Etnomüzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı (e-posta: mehtapdem@gmail.com). ORCID ID: orcid.org/0000-0003-1401-9100

nights and known as 'Henna Songs'. According to this situation, the self-position in gand perceived value of the woman are discussed. The content of the term 'Hennaed Woman/ Kınalı Kadın' in the title of the article and the cultural codes of Henna Songs in the context of music and women is considered. There search has compiled at various times and recorded in the archive of the Turkish Radio and Television Corporation. There search focuses on the textual analysis of seventy-five Henna songs and messages given by expressions. Research is related to ethnomusicology in the context of analyzing of musical texts and examining the meaning of henna's cultural and gender.

Keywords: *Henna, Woman, Gender, Folk Songs.*

Giriş

Kına'nın geçmişi ve kökeni hakkında kesin kanıtlara ulaşmak veya göç ve kültürel etkileşim, yolunu izlemek oldukça zor olsa da elde mevcut bilgiler bu bitkinin ve toz halinin işlevsel, çok amaçlı kullanımını göstermektedir. M.Ö. 7. Yüzyılda da Çatalhöyük'teki, insanların ellerini süslemek için kına kullandığı ve bunun doğurganlık tanrıçalarıyla bir bağ kurma anlamı taşıdığı kanıtlarına ulaşılmaktadır. En eski medeniyetler, Babiller, Asuriler, Sümer, Semit, Ugarit ve Kenanlıların kına kullandığı anlaşılmaktadır. Kuzey batı Suriye'de, geçmişi M.Ö. 2100'e dayanan tablette, Ugarit efsanesinde, kınanın gelinin özel bir süslemesi olduğu yazmaktadır. Kına Güney Çin'de de yaygın olarak kullanılmaktadır ve eski Tanrıça kültürlerinde en az üç bin yıllık erotik törenlerle ilişkilendirilmiştir. Batı Hindistan Deccan'da 4.-5. yüzyılda kına kullanımı Bodisatv'larda görülmektedir. Ajanta'daki mağara duvar resimleri tanrıları ve Sri Lanka'daki benzer mağara tablolarında gösterilmektedir. Kanıtlar, Hindistan'da kına kullanımının Moğol istilasından yedi asır önce başladığını ve M.S. 7. yüzyılda başlayan İslam dininin kabulünden önce bölgede varlığını göstermektedir (Cartwright-Jones, 2001; Miczak, 2001).

Kına kelimesinin kökeni Arapça *Al-Hinna* kelimesindedir. Latincesi, *Lawsonia İnermis* olan bitki, İran, Pakistan, Suriye, Fas, Filistin, Yemen, Mısır, Uganda, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Tanzanya, Afganistan, Senegal, Kenya, Etiyopya, Eritre ve Hindistan'da bulunmaktadır. Bitki yaprakları, çiçeği ve dalları ince toz haline getirilir; Toz daha sonra sıcak su ile karıştırılıp bedenin, saç ve sakalın boyanması için kullanılmaktadır (Zavada, 1993).

Kınanın yaygın kullanımı, düğünlerle ve gelin hazırlığıyla yakından bağlantılıdır. Bu tasarımlar en süslü olma eğilimindedir. Diğer kullanımlar arasında, sünnet, hamilelik, doğum, İslam dininde Ramazan'ın sonu kutlamaları, iyi şanslar ve korunmalar içindir. Ayrıca kötü göz ve cinlerden korunmak, kadınlar arasındaki ilişki ve güzellik kına sürmek için nedenlerdir. Kültüre bağlı olarak erkekler de saçlarına, sakallarına ve ayaklarına kına sürebilirler. Bu kültürlerde botanik tıpta tedavi amaçlı olarak da kullanılmaktadır.

Anadolu-Türk halk kültüründe 'kına yakmak' oldukça yaygın ve süregelen bir uygulamadır. Türk dünyası Türkçe lehçelerinde, *hınabuyavı*, *hınä*, *hina*, *kına* ifadelerinde yer

almaktadır (Şenol,2013 s.193-194). Kına, divan şiirinde *hanna-hınna* olarak, âşık edebiyatında *kına* ve *gına* olarak bilinmektedir (Eyüboğlu, 1991, s. 406).

Kına, Dede Korkut Hikâyeleri'nde de karşımıza çıkmaktadır. Salur Kazanın Evi Yağmalandığı Boy, Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek, Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Tutsak, Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü hikâyede kınalanmak, kına yakmak ifadeleri bulunmaktadır (Ergin, 2004, s. 95-215).

Kına Yakma eyleminin Anadolu'da yaygın olarak bilinen rivayetleri İslam dini temellidir. Dini değerler ve öğütler, hadisler ve söylenceler bu uygulamanın törensel çeşitliliğini sağlamıştır. Buna göre Hz. Muhammed'in buyurduğu üzere peygamberlerin dört sünnetinden (koku sürmek, misvak kullanmak, nikâh) biri de kına yakmaktır. Bu geleneği takip eden Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in de kendisine kına yaktığı bilinir (Çolak, 2005, s. 206).

Kalafat'a (1990) göre Türk inançlarında, kına yakmak, seçilmiş, adak edilmiş olanı işaret etmektedir. Kına uygulanmış, insan ve hayvanların yanı sıra cansız varlıkların da mukaddes ve dokunulmaz olduğu inancı hâkimdir. Bu bağlamda, kaynağı belirsiz olarak, yaygın anlamıyla kına uygulaması, asker için vatana kurban olsun, koyun ve koç için Allah'a kurban olsun, evlenecek kadın içinse eşine kurban olsun anlamını taşımaktadır.

Eski Türklerde kurban etme inancında hayvanlar renklerine göre kültürel anlamları ifade ettikleri için, farklı törenlerde tercih ve önem silsilesine göre seçilirlerdi. Ak kurbanlar iyi ruhlara ve tanrılara adanırken umut ve zaferi işaret etmekteyken, sarı kurbanın belki de altın rengini çağrıştırdığı için soyluluk ve zenginliğe işaret ettiği düşünülebilir. Bu renk ayrımı, kültürel aktarım içerisinde bugünlere gelmiştir ki hayvanların süslenmesi ve kınalanması özel olarak amaçlanmış bir mesaja işaret etmektedir (Bekki, 1996).

Kurban ve takdimeler, Tanrı ile insanlar, ruhlarla insanlar ve ölülerle yaşayanlar arasında ontolojik dengeyi yeniden kuran fiillerdir. Bu denge talihsizlikler ve acılar ile bozulduğunda, kurban ve takdimeler, dengeyi en azından psikolojik olarak yeniden kurmaya yardım eder. Bu iç bağ kurma, kan dökmenin ötesinde zarar vermeyen semboller ve şifrelerle güçlendirilmektedir (Yümni, 2004, s. 44). Kültürel hayatta itaat, bağlılık, adanmışlık mevhumları, toplumdaki kültürel katman ve statüyü de belirginleştirmektedir. Bizim konumuzda, kurban edilme kodlarına sahip, iç bağlar taşıyan kına yakma sembolü, koca, vatan ve nihayetinde Allah'a adanmışlık olmaktadır. Kurban olmak bu iç bağ duygusunu sembolize eden kurban kültünün törenler ve geleneğe uzanan zararsız metaforudur. Kına yakmak bu metaforun uzantısı, bağlılık ve adanmışlık mesajının göstergesidir (Erginer, 1997, s. 43-45).

Bu makale, içeriği doğrultusunda, adanmışlık ve kurban olma mevhumunu kınalanmak töreniyle birleştirmektedir. Söz konusu eylem, işlevi açısından her ne kadar düğün-eğlence- süslenme gibi neşeli bir kültürel görüngüye sahip olsa da, müziksel sözlü veriler eylemin alt metninde bulunan kültürel kodlar, adanmışlık ve kendini kurban etmek metaforunda vücut bulmaktadır. Kınalı kadın, 1) bekâreti teslim etme, 2) bağlılık, adanmışlık kodlarıyla kına geceleri özenli bir törenle hazırlanmaktadır. Dünyevi uygulamanın

müziksel metinlerinde kınaya atfedilen kutsiyet, kına töreni ve uygulaması vesilesiyle verilen mesajlar, kadının kendi ağzından veya sosyal çevrenin ağzından söylenmektedir.

Konunun Toplumsal Cinsiyet Bağlamı

Anadolu kültüründe bir geçiş töreni olan kına uygulaması bağlamında değerlendirilen 'kınalı kadının müziği' teması, kına eğlencelerinde söylenen halk şarkılarının metinsel analizi toplumsal cinsiyet teorileri ekseninde düşünülmüştür. Bu bağlam metin olarak nitelendirilen bu türkü sözlerinin üstü kapalı ifadeler olmasına karşın, toplumsal cinsiyetçi net mesajlar içerdiğini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet düzeni (*gender order*), ilk olarak, Jill Matthews (1984) tarafından geliştirilmiştir. Buna göre, bilinen her toplum kadınlar ve erkekler arasında ayrım yaparken, çizilen ayrımların niteliğinde değişiklikler yapılmasına izin verilmektedir. Toplumsal kadınları ve erkekleri yaratmanın ve aralarındaki ilişkileri düzenleyip desenlendirmenin sistematizasyonu olarak toplumsal cinsiyet düzeninin hiyerarşik, adil veya baskıcı olması gerekli değildir. Herhangi bir toplumsal cinsiyet düzeninin özel niteliği veya içeriği sürekli olarak devam etmekte, oluşmakta ve değişmektedir. Bu etkileşim, kendi kendilerini oluşturan bireylerin eylemleri tarafından modellenmiştir. Emek, iktidar ve kateksis (cinselliği de içeren duygusal ilişkilerle ilgilenmek) birbirleriyle sürekli iç içe geçerek toplumsal cinsiyet düzenini oluştururlar veya tarih içinde belirli bir toplumdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin genel yapısını oluştururlar (Connell, 1995, s. 74).

Toplumsal cinsiyet bağlamındaki en güçlü yaklaşımlardan biri de aile mevhumu okumalarıdır. Bu çalışmalar, iki eksende toplanmıştır: İlki akrabalık bağları ve tarihsel değişimlere bağlı olarak kurulan aile düzenleridir. Diğeri ise aileyi herkes tarafından kabul gören bir örgütsel biçimlenme olarak, ideolojik bakıştır. Kadının doğurganlık özelliğini temel alarak, kültürel ve söylemsel uygulamalar yoluyla üretilen bir varlık olarak kavramsallaştırdığımızda, toplumsal cinsiyet sosyalizasyonu ve toplumsal cinsiyet düzeninin anahtar noktasını kalıplaştırılmış bilgi (*stereotype*) ile değerlendirmek gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet teorilerinde kalıplaştırılmış bilgi, aile kurma, sosyalizasyon ve eğitim gibi temaların merkezinde bulunmaktadır. Bireyler ve konumuz itibariyle kadınlar kalıplaşmış bilgiyle nasıl davranmaları, nerede durmaları ve neyi nasıl, ne kadar ifade etmeleri gerektiğini içselleştirirler.

Elimizdeki bilgiler bize, maddi kültür ögesi olan kınanın, bir geçiş töreninde, kök bilgilere referans veren, sosyalizasyon ve düzenin içeriğinde konumlandırma ve kodlama yapan bir bakış açısı olduğu fikrini vermektedir. Müzikli törensel uygulamalar hakkında betimsel içerikli çıkarımlar yaparken, eylemin toplumsal önemi ile müziğin biçimsel unsurları arasında bir denge kurmak genellikle zordur. Zira kınalı kadının müziği örneğindeki gibi, toplumsal açıdan bir eğlence ve geçiş töreni içeriğinde icra edilen bu şarkıların hem müziksel yapıları hem de metinsel yapıları, eylemin aksine hüznü betimlemektedir. Burada kimin ezilen kimin ezen olduğu konusundaki sorgulamalar epistemolojiktir. Kadın bu içselleşmiş bilgiyi kendi eliyle yeniden üretir. Bu yapı sadece bireysel düşüncenin

değil aynı zamanda ortak (kolektif) bilincin ürünüdür (Enteman, 2003, s. 15). Kadınlık, gelinlik, kocaya bağlılık, adanmışlık, gurbete gitmek, evlendirilmek, kınalanmak, doğurganlık gibi durumların hepsi toplumsal cinsiyet düzeni ve sosyalizasyon bağlamında yeniden üretilen kalıplaşmış bilgilerdir. Kadın içinde bulunduğu kalıplaşmış bilgiyi sorgulamaz, bir kabulleniş hali vardır. Müziksel metinlerde bir takım sorgulama inisiyatifleri hissedilse de ifadeler pasif bir duygusallığın ötesinde değildir. Metinlerdeki söylemler nettir, fakat kadının yaşamındaki işlevi pasiftir.

Kına ve Kadın İlişkisi

Kına yakma, sebebi her ne olursa olsun geleneksel bir töre, sosyokültürel ve süreçsel bir eylem olarak tanımlanabilir. Kına yakma adetleri ilk çıkış noktasından kültürel aktarım dinamikleriyle kolektif eylemlerdir. Öze ve geçmişe referans verirken, kültürel anlamlandırma kodlarına sahiptir. Bu eylem hali ve kültürel birikim, uygulamanın coğrafi ve inançsal yönlerden çeşitli ürünlerini sunmaktadır. Bu ürünler, sözlü ve maddi kültür verileridir. Kadının kına ile olan ilişkisi güzellik ve süslenmenin ötesinde doğurganlık, ayrılık, adanmışlık, kader-baht ve bağlılık olarak okunmalıdır. Bunun yanı sıra sosyal dayanışma ve hediyeleşme bu törenlerin alt metnine yerleşmiştir. Her biçimde bir töreni olan kına yakma eylemi, kadını düzen bağının ona getirecekleri yolunda eğitir, eğer acı çekecekse buna hazırlanmasını sağlamaktadır. Gelin olacağı evin erk statüsüne bağlı olacağının, doğurganlığı ile geleneklerin sürmesine, bağların güçlenmesine, törelerin kökleşmesine katkıda bulunacağının yani bu yolda kendini adayacağının işaretidir. Kınalanmak, aynı zamanda mutluluk verici aitlik duygusudur, kınalı kadın dengeleri tazeleyen evlenme ve üreme eyleminin anahtarıdır.

Anadolu kültüründe, kadın ve kına ilişkisini incelediğimizde; Kına-ana ve Kına yengesi gibi bir sosyal statü karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Ege bölgesi ve Aydın yöresinde, kız çocuklarının tırnakları altı aylığa kadar kesilmez, zamanı geldiğinde Kına-ana mertebesindeki bir yaşlı kadın, bebeğin tırnaklarını keser ve avucunun içine kına sürer. Yörüklerde Kına-ana komşulardan biridir ve kendi refahına göre kız çocuğuna hediye verir. Yine bölgede yeni doğan kız çocuğuna Kına-ana seçilir, çocuk tören için süslenir, sağ eline ve sağ ayağına kına yakılır, Kına-ana, bu kız çocuğunun yaşamı boyunca hep yakınında ve destekçisi olur (Tezcan, 1982:128) Kına yengesi ise düğün hazırlıkları boyunca tüm yönlendirmeyi yapan kişidir. Yenge, geline nasıl davranacağından tutun, törenlerin nasıl uygulanacağını bilen kadındır (TDK,1965/VI, s. 2817). Balkanlardan, Kafkasya'ya özellikle düğün öncesi hazırlığı olan kına yakma uygulamasının en önemli sembolleri para ve altındır. Örneğin, kına basması, kına gecesi geline verilen armağandır. Kına kağnısı, kına günü damat evinin gelin evi için hazırladığı hediyelerden oluşur (TDK, 1965/VIII, s. 2804-2806). Kına tası, kına ezmesi, kına bohçası ve kına aşı gibi daha birçok uygulama bu kutlama törenlerinde yapılmaktadır. Anne olma ve doğurganlığın kutsanması ile gelin olacak kadının baba evinden koca evine gidişi bir geçiş töreni ile kınalanmaktadır. Bu işlevsel geçiş törenleri kınayı, bir 'yersiz-yurtsuzlaşmanın', yeniden bir 'yer-yurt içine girme' döngüsünün mührü olarak kullanmaktadır. Evcil mutluluğun sembolüdür.

Çalışmanın kına ve kadın ilişkisini, işlevsel uygulamalardan kolayca çıkarılabilecek, statü, hediyeleşme ve iç bağ oluşturan adanmışlık üçlemesinde analiz ederken, dikkate değer bir başka söylemi yazmak gerekmektedir. Bu etimolojik kökeni meçhul 'Kanayaklı' deyimidir. *Kanayahli, ganayahli, kınayaklı, kanayak, kanıyaklı* telaffuzlarıyla Konya, Ardahan, Artvin, Ordu başta olmak üzere Anadolu'da çok yaygın bir tabirdir (TDK, 1965/VIII, s. 2619). Kadın, eksik etek anlamının yanı sıra, zavallı, biçare, aciz anlamını içermektedir (TDK, 1965/VI, s. 2202).

Anadolu'daki kına ve kadın ilişkisinin en somut verileri, geçiş törenlerinde icra edilen ve müziksel bağlamda türkü olarak adlandırılan, müzikli metinlerdir. Bu bağlam bizi kına yakma törenlerindeki müzikli metinlerin hangi temalar üzerine yoğunlaştığı sorusunu incelemeye yöneltmektedir.

Kına türkülerinin betimsel analizi ile kına türkülerinde kadının adanmış ve kurban olarak kendini konumlandırması ve değer algısı verilmiştir.

Tablo 1. Kına Yakma Törenlerindeki Müzikli Metinlerin Temaları

TRT No.	Ezgi Adı	Yöresi	Temalar
7	Ağ Elime Mor Kınalar Yakdılar	Denizli Acıpayam	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Çocuk yaşta evlendirilme Maddi karşılıkla zorla evlendirilme
15	Düngürcüler Geldi Sıra Sıra Dizildi	Erzurum	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
100	Varın Sorun Babasına	Tekirdağ Şarköy	Aile düzeninde karar verme sistemi
156	Gıcılar Kavak Gıcılar	Hacı Bektaş (İlicek Köyü)	Toplumun ağzından evlilik ve bereket ilişkisi
157	Atladı Çıkdı Eşiği	Hacı Bektaş	Toplumun ağzından evlilik ve bereket ilişkisi
190	Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar	Edirne (Yolüstü Köyü)	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Ayrılık ve gurbet teması
255	Kıcılar Kavak Kıcılar	Akşehir	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Yabancıyla evlendirilmesi
300	Atlar Eğerlendi	Arapkir	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Aile örgüsündeki kadının ikincil statüsü
319	Atladı Geçti Eşiği	Sivas	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Aile örgüsündeki kadının ikincil statüsü

354	Anam Yoğurdunu Ayran Eylesin	Çemişkezek	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Aile örgüsündeki kadının ikincil statüsü
356	Anam Beni Haslarınan Hasladı	Elbistan Elmalıköy	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Aile örgüsündeki kadının ikincil statüsü
617	Haydi Gedah Toyuna	Diyarbakır	Toplumun ağzından evlilik ve bereket ilişkisi
624	Ayletmen Gelini Yazık	Isparta	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
669	Yüksek Ayvanlarda Bülbüller Öter	Malatya	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
709	Çaktılar Çakmak Taşını	Sivas-Ulaş	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi Küçük yaşta evlendirilme
735	Kızardı Kayalar	Kemaliye	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi Gurbet
810	Seyirttim Çıktım Hanaya	Denizli	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
868	Aşağıdan Gele Gele Geldiler	Yozgat Boğazlıyan	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Aile örgüsündeki kadının ikincil statüsü Zorla evlendirilme Gurbet
899	Haydin Arkadaşlar	Dinar	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
956	Dağdan Keserler Meşeyi	Eskişehir	Toplumun ağzından kadının maddi varlık işaretleyicileri
966	Şu Tepenin Öte Yüzü	Seyitgazi Kırkakümbet Köyü	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi Gurbet
1128	Zandalya Getirin	Akseki	Annenin ağzından kader algısının ifadesi Layık olma ve adanma
1161	Kınası Karılır Tasta	Afyon Karahisar	Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
1233	Salına Salına	Denizli Sarayköy	Toplumun ağzından Maddi karşılıkla zorla evlendirilme
1263	Çatdılar Ocak Taşını	Silifke	Toplumun ağzından Aile düzeninde karar verme sistemi

1309	Altın Tas içinde Kınam Ezdiler	Kütahya	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi Gurbet Şiddet görme
1397	Atladı Gitti Eşiği	Bursa	Annenin ağzından kader algısının ifadesi Adanmışlık
1414	Atladı Çıktı Eşiği	Beyşehir Balkana Köyü	Toplumun Ağzından Şan ve Gurur Temaları
1440	Atlayıp Gemine	Fethiye Günlükbaşı	Toplumun Ağzından Kadının İkincil Statüsü
1477	Çatdılar Ocak Daşını	Akdağmadeni Oluközü Köyü	Toplumun Ağzından Şan ve Gurur Temaları
1639	Ocağa Koydular	Reşadiye	Kadının Kendi Ağzından İfadesi Kahır Ayrılık Teması
1746	Mübareki	Diyarbakır	Toplumun Ağzından Şan ve Gurur Temaları
1937	Evlerine Vardım Akşam	Senirkent	Toplumun Ağzından Şan ve Gurur Temaları
1988	Yüzüğüm Var Altaşlı	Denizli Acıpayam	Kadının kendi ağzından sitem ifadesi
1995	Oy Gelin Kınan Kutlola	Antakya İskenderun	Toplumun Ağzından Şan ve Gurur Temaları
2154	Kınayı Ezerler Tasda	Erzurum	Toplumun Ağzından Şan ve Gurur Temaları
2295	Getirin Gına Yakalım	Zonguldak Safranbolu	Toplumun Ağzından Öğüt Durum Tespiti
2320	Kuyudan Su Çekerler	Erzincan	Toplumun Ağzından Durum Tespiti
2350	Vurun Gelin Kınasın	Edirne Uzunköprü	Toplumun Ağzından Ayrılık Övgü
2470	Bizim Bağın Kıracı	Elazığ	Kadının Ağzından Sitem
2511	Gurdular Düğün Daşını	Manisa Sancaklı Boz Köy	Toplumun Ağzından Durum Tespiti
2543	Bacanızda Ot Muydum	-	Kadının Ağzından Sitem
2583	Hey Bostancı Bostancı	Denizli Acıpayam	Kadının Ağzından Sitem
2630	Havalar Ayaz Gelin Hanım	Adıyaman	Toplumun Ağzından Durum Tespiti

2759	Annem Beni Kaldırmışsın Atmışsın	Konya	Kadının Ağzından Sitem
2810	Göster Ey Allah'ım	Rumeli	Toplumun Ağzından Şan ve Gurur Temaları
2872	Çattılar Gazan Taşını	Manisa Salihli	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Kadının Ağzından Sitem Annenin Ağzından Ayrılık ve Öğüt
2874	Çattılar Ocak Taşını	Manisa	Kadının Ağzından Anneye Sitem
3224	Damda Durma Kahküllerin	Kemaliye Yakuplu	Toplumun Ağzından Durum Tespiti
3236	Damat Beyi Yandıralım	Ankara Elmadağ	Erkek kınası Toplumun Ağzından Durum Tespiti
3270	Gelini Getirdiler	Şanlıurfa	Toplumun Ağzından Durum Tespiti
3282	Elma Attım Denize	Rumeli	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Aile Düzeninde Karar Verme Sistemi
3371	Ak Bakırlar	Tuna Boyu (aşağı bağva)	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
3403	Bazarda Bal Var	Fethiye	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Toplumun Ağzından Nasihat ve Övgü
3455	Baba Aydın'a Vardın Mı	Aydın Nazilli	Kadının Ağzından Sitem
3460	Getirin Kına Yakalım	Fethiye	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Toplumun ağzından kader algısının ifadesi
3515	Ak Bakraçlar Susuz Galdı	Sinop Çevre Köyleri	Erkek kınası Toplumun Ağzından Durum Tespiti Ayrılık
3552	Çattılar Gazan Daşını	Uşak Eşme	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Ayrılık
3600	Ana Meni Yaz Ağla	Kars	Kadının Ağzından Sitem
3670	Altın Tas içinde Kınam Karıldı	Muğla Fethiye	Kadının Ağzından Sitem Kadının Ağzından Ayrılık
3699	Baba Gızın Çok Mudur	Adana	Kadının Ağzından Sitem Kadının Ağzından Ayrılık

3725	Hani Davulunuz (Bir Mumdur)	Diyarbakır	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Tören
3729	Çattılar Gazan Daşını	Afyon Sincanlı	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Ayrılık Nasihat
3785	Atladım Gittim Eşiği	Kayseri Tomarza	Kadının Ağzından Sitem Kadının Ağzından Ayrılık
3936	Anam Kirmenini Alsın Eline	Kırşehir Mucur-Kırcaali Köyü	Kadının Ağzından Sitem Ayrılık, İkincil Statü, Zorla Evlendirilme
3967	Yüksek Hanaylarda Çalınsın Sazım	Burdur Kozağacı	Kadının Ağzından Sitem Ayrılık, İkincil Statü, Zorla Evlendirilme
3998	Verdiğin Yazmayı Bürüneyim Mi	Kayseri	Kadının Ağzından Sitem Ayrılık
4237	Ayleme Gelin Ayleme	Bilecik Kandilli Köyü	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Ayrılık
4244	Kınaya Gel Kınaya	Erzincan Kemâliye	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Aile Düzeninde Karar Verme Sistemi ve Rıza
4354	Hani Şu Gızın Anası	Çankırı Çerkeş	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Evlilik olgusuna övgü ve değer biçme
4440	Devecioğlu Bayırına	Adana Kozan	Kadının Ağzından Sitem Aile Düzeninde Karar Verme Sistemi Ayrılık
4569	Kınayı Getir Aney	Doğu Anadolu	Kadının Ağzından Sitem Ayrılık ve Kavuşma
4592	Gız Anası Gız Anası	Adana Kadirli Avluk Köyü	Kadının Ağzından Sitem Ayrılık
4598	Adem Havva'yı Yarattı	Amasya	Toplumun Ağzından Durum Tespiti Kadının İkincil Statüsü Evlilik kurumuna övgü
4600	Geline Bakın Geline	Amasya	Annenin Ağzından Nasihat

Bulgular

Makalenin ana konusu olan ‘kınalı kadın ve müziği’ toplumsal cinsiyet teorileri arasında; aile, kalıplaşmış bilgi ve toplumsal cinsiyet düzeni ekseninde düşünülmektedir. Bu noktada elde edilen bulgular şöyledir.

Tablo 2. Kına Yakma Törenlerindeki Müzikli Metinlerin Söylem Temaları

Türkü Metni	Teori	Temalar
Kadının Kendi Ağzından Yakılan Türküler	Toplumsal Cinsiyet Düzeni Aile	Zorla evlendirilme Küçük yaşta gelin edilme Maddi karşılık olarak evlendirilme Ayrılık gurbet teması Aile düzeninde karar verme ve statüde kadının konumu Acı çekme kahır görme Sitem Kurban olma ve adanmışlık
Toplum Tarafından Yakılan Türküler	Toplumsal Cinsiyet Düzeni Aile	Kader algısı Evlilik bereket ilişkisi Küçük yaşta evlendirilme Evlilik ile gelen maddi varlık işaretleyicileri Aile düzeninde karar verme ve Statüde kadının konumu Evlilik gelin getirme şan ve gurur temaları Öğüt Övgü Kurban olma ve adanmışlık

Kadının kendi ağzından yakılan türküler ve toplum tarafından yakılan türküler olarak iki temel gurupta sınıflandırılan yetmiş beş türkü metnin temaları toplumsal cinsiyet düzenini, aile kurumunu ve toplumsallaşma değerlerini ortaya koyan metinsel temalara haizdir. Söz konusu kına türkülerinde kadının konumu, kadının kendi ağzından yaktığı türkülerde sitem, ayrılık, acı çekmek, ayrılık, gurbete gitmek, evden uzağa zorla gönderilmek ve aileye özellikle anneye sitem temalarında yoğunlaşırken, Toplumun ağzından yakılan türküler durum tespiti niteliğindedir. Bunlar geline övgü ve nasihat, aile kurumuna övgü, evlilik bereket ilişkisi, anne ve babanın ayrılık hissini ifade etme, gelinin ve güveyin mutluluk ve ya üzüntüsünü betimleme üzerine kuruludur. Toplumun ağzından yakılan türkülerdeki durum tespitleri, maddi varlık, kına töreninin şekli ve ailede karar verme hiyerarşisi konusunda kesin betimlemelere haizdir.

Boratav (1973: 169), "tören türküleri" başlığı altında değerlendirdiği kına ve düğün türkülerinde, söyleyen kadınların, yakınlarının ağzından geline seslenerek onun gidişinden dolayı duyulan acıyı bildirdiklerini, kocasının evinde nasıl davranması gerektiği gibi öğütleri verdiklerini ifade etmiştir. Evliliğe geçiş törenlerinde kadını ağlatmak için söylenen lirik müzikli metinler 'gelin ağıtları' olarak adlandırılmaktadır. Kına ağıtı, gelin ağıtı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağmak, gelin türküsü, gelin yası ve okşama bu müzikli metinlerin farklı isimlendirmeleridir (Şenel, 1988, s. 472-473).

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) müzik arşivinde özellikle kına türküsü veya kına havası olarak belirtilmiş yetmiş dört müzikli metinde yapılan metin analizleri Kına türkülerinde kadının konumu hususunda genel bir liste çıkarılmıştır. Buna göre türkü sözlerinde geçen vurgularda kadına dair temel ortak özellikler şu şekildedir:

1: Küçük yaşta gelin edilme

2: Alın yazısı-Kader

3: Gurbet ele gönderilme

4: Anneye babaya yapılan sitem

5: Anne ve babanın dışında kadının evlenmesi kararında söz sahibi olan yenge.

6: Gidilen yerde hissedilen zulüm ve kahır duygusu

7: Gelinin mal varlığı olarak yastık, yorgan ve döşek ile bohçasının olması

8: Kadının bir mal gibi satılması ve başlık parası mevhumu

9: Kadının, bu evde ben fazla mıydım düşüncesi ile babaya sitemi

10: Kadının, bu evde ben fazla mıydım düşüncesi ile anneye sitemi

11: Evin erkek çocuğu olmadığı için uzağa gönderilen kadın olmayı kabulleniş

12: Kadının, kendi isteği dışında sevmediği biriyle evlendirilmesi

13: Kadının süslenmesi, gözüne sürme çekilmesi, duvak ve gül desenli örtülerle donatılması

14: Kadının gittiği evde kaynanaya itaat etmesi ve işlerini doğru yapmasına ilişkin öğütler

15: Kadının kendi ailesine mutsuzluğunu haber göndermesi

16: Kadına kına gecesi ve düğün günü erkek tarafından kuşak bağlanması-bekâret ilişkisi

17: Gelin olan kadının aile evinde son gecesinde kendini misafir addetmesi

18: Gelin olan kadının aile evindeki son gecesinde misafir olarak konumlandırılması

19: Kınanın kutlu olması

20: Erkek için söylenen kına türküleri

Yetmiş beş kına töreni türküsünde yapılan betimsel analizler ışığında kadının toplumsal cinsiyet düzeni ve aile kurumu ekseninde yapılan gruplama bulguları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir

Tablo 3. Toplumsal Cinsiyet Teorileri Ekseninde Görülen Bulgular

Toplumsal Cinsiyet Teorileri	Temalar
Aile Kurumu	Evlilik Bereket İlişkisi Kadının doğurganlığı soyun devamı Kadın ve aile dirliği ilişkisi Kader olgusu ve aile kurumunun devamlılığı
Toplumsal Cinsiyet Düzeni	Kadının söz hakkı ve karar verme sırası Ailenin ve toplumun söz hakkı Kadının erkeğe göre ailede ve toplumdaki değer bilgisi

Sonuç ve Değerlendirme

Geleneksel Anadolu halk müziğinin idealleri ilerici feminizm felsefeleriyle çelişiyor gibi görünmektedir. Anadolu halk müziğiyle ilgili pek çok konu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine işaret eder ve bu da Anadolu yaşam biçiminin ataerkil tutumu göz önüne alındığında anlaşılabilir bir durumdur.

Kına eğlencesi ve kına yakma törenleri merkezinde seçilen yetmiş beş kına türküsü, duygu üzerine kültürel söylemlerin en keskin örnekleridir. Onaylanmış ve yıllanmış davranış ve normların mevcut kültürel kodlarıdır. Yine de birlikte şarkı söylemek kadın yaşamının en önemli psikolojik güç kaynağı ve ortak bilinç alanıdır. Kast, cinsiyet, emek, tarımsal ilişkiler ve iktidarın karmaşık işleyişi konusundaki geleneksel anlayışlar bu alanlarda işlenmesi yoluyla güçlendirilebilir, sorgulanabilir ve yapılandırılabilir. Kına türküleri, bir geçiş töreni ifadesi olarak kadınların ataerkil ideolojilere olan belirsiz ilişkilerini incelemek için kritik bir merkezdir.

Geçiş törenlerinde kına yakma töreni süresince icra edilen yetmiş beş müzikli metinde sadece toplumsal cinsiyet düzeninde kadının ikincilliğini gösteren temalar, kadının kendi ağzından yakılmış türkülerde öne çıkmaktadır. Bunlar, evliğinde karar verme durumu, kader algısını kabullenmesi, uzağa gönderilen kişi olması ailesi tarafından bir başka aileye gönderilmesini sitem ve ayrılık acısı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Diğer yandan toplumsal cinsiyet düzeninde, aile kurumunu merkeze alarak, kadının dirliği, soyun devamlılığını sağlayan birey atfı söz konusudur. Bu işlevsel nitelikteki temalar, toplumun kendi ağzından söylediği durum tespitlerinde, nasihat, övgü, ayrılık olarak öne çıkmaktadır. Kına törenleri, bir kültürel veri olarak kodların okunmasını sağlayan üstü örtük malzemelerdir.

Metinsel veriler, adanmışlık ve doğurganlık eksenindeki kültürel kodların ortak kabuller ile sürdürülen içselleştirilmiş toplumsal cinsiyet rolleriyle bağdaşıklığını göstermektedir. Kast ilişkilerinin somut örnekleri olan kına türküleri, kadınların ev içi ve sosyal yaşam konumlarına dair içeriklere sahiptir. Bunlar toplumsal cinsiyet kimliklerinin inşası ve çoğaltılması için araç niteliğindeki alanlarda oluşmaktadır.

Müziksel açıdan, iki yorumda bulunmak doğru olacaktır. İlki neşeli ezgilerin veya ritmik yapıların altında gizlenen hüzünlü söz temalarını maskeleyenler, ikincisi ağlatma, ağlama duygusunu ön planda tutan lirik ezgilerdir.

Analiz edilen müzikli metinler kültürel kodlar açısından değerlendirildiğinde, dört sonuç ortaya çıkmaktadır:

Anadolu'nun farklı illerinden derlenmiş fakat çeşitlemeli (varyant) sözdizimine sahip "Atladı Çıktı Eşiği", "Çaktılar Çakmak Taşını", "Tuz Kabını Tuzsuz Koyan" gibi müzikli metinler, kök kültürel kodlara gönderme yapmaktadır. Bunlar, aile ve kalıplaşmış bilgi teorileriyle örtüşmektedir.

1) Kadın bedeni, doğurganlık ekseninde bereket ve soyun devamlılığı açısından metinlerin temel vurgusudur. Bu açıdan toplumsal cinsiyet rollerini biyolojik ve kültürel bileşende şekillendirmekte ve bedenleştirmektedir.
2) Müzikli metinlerin ritmik ve ezgisel dizimi nasıl olursa olsun sözdizimleri sitem, isyan, öğüt ve ayrılık içeriklidir. Bunlar, toplumsal cinsiyet düzeniyle kadının kendini konumlandırmasını ve kolektif bilinçte kadının konumunu sabitlemektedir.
3) Kına maddesi ve kına yakma eylemi, müzikli metinlerde vurgulanan adanmışlık ve kurban olma mevhumunu bedenleştirmektedir.

Anadolu kültüründe gelenekselleşmiş bir geçiş töreni olan kına yakma eylemi, kadının aile evinden ayrılıp koca evine taşınmasının başlangıcı olan kına gecesi eğlencelerinde de yer almaktadır. 'Kınalı Kadın' bir kız çocuğu olarak doğduğu günden beri kına yakma eylemini yaşamış ve farklı anlamlarla bedenine kına sürülmüştür. Bu geçiş töreninde ise kınalı kadın olmanın anlamı törenin müzikli metinlerinde bir işaretleyici olarak bulunmaktadır.

Son tahlilde adanmışlık ve kurban olma mefhumları kına yakma geçiş törenleri ile sembolleştirilen, kınalı kadının müziği ile metinsel bir yapıya bürünen işaretlere haizdir. Türkü metinleri, kadına vergili bu içsel duygunun, aile kurumu ve toplumsal cinsiyet düzeninde somutlaştığını göstermektedir.

Kaynakça

Bekki, S.(Kış 1996). Türk mitolojisi'nde kurban. *Akademik Araştırmalar*, (3), 16-28.

Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Cartwright-Jones, C. (2001). *Id al-Adha: Sacrifice and Henna Traditions*. Ohio: Tap Dancing Lizard LLC.

Connell, R. W. (1987). *Gender and power: Society, the person, and sexual politics*. Redwood City, CA: Stanford University Press.

Connell, R. W. (1995). *Masculinities* (First Edition). Cambridge: Polity Press.

Çolak, A. (Ocak-Haziran 2005). Müslüman toplumlarda anlayış ve fikirlere meşruiyet kazandırma ve norm oluşturmada hadisin önemi. *ÇÜ İlahiyat Fakültesi Dergi-*

si, *5* (1), 195-214. Web: http://ilahiyat.cu.edu.tr/tr/dergi/2005_5-1/A.Colak.pdf, Erişim Tarihi: 29 Nisan 2017.

Enteman, W. F. (2003). Stereotyping, prejudice and discrimination. In P. M. Lesterand S. D. Ross (Eds.), *Images that Injure: Pictorial Stereotypes in the Media* (15-22). London: Praeger.

Ergin, M. (2004). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (1991). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü* (2. Baskı). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Kalafat, Y.(1990). *Doğu Anadolu'da eski Türk inançlarının izleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Kalafat, Y. (12-13 Mart 2015). *Tire'de kına etrafında oluşmuş inançlarda mitolojik izler aranabilir mi?* Tire Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Tire, İzmir. Web: http://yasarkalafat.info/wp-content/uploads/2015/11/kalafat2015111836.pdf, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2017.

Miczak, M. A. (2001). *Henna's Secret History: The History, Mystery & Folklore of Henna*. New York: Writers Club Press.

Şenel, S. (1988).Türk edebiyatında ağıt. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (s. 472-473,C.1) içinde, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.

Şenol, A. (2013). *Halk kültürü ve etnografya terimleri sözlüğü*. Ankara.

TDK. (1965). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü VI*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

TDK. (1965). *Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü VIII*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tezcan, M. (1982). Tasavvuri akrabalık ve ülkemizdeki uygulama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15 (1),117-130. Web: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/509/6216.pdf, Erişim Tarihi: 25 Nisan 2017.

Yümni, S. (2004). *Antropolojiden psikanalize kurban ve din*. İstanbul: İz Yayınları.

Zavada, M. S. (1993). The historical use of henna (*Lawsoniainermis* L.) in the Balkans. *Thaiszia, Košice*, *3*, 97-100, https://www.upjs.sk/public/media/5522/thaiszia-3-097-100-1993-zavada.pdf, Erişim Tarihi: 27 Nisan 2017.